

[Qafqaz tarixi, ran n byk hmiyyti var/Seyid Cavad Tbatbai](#)

ran-Qafqaz lklrinin mdniyyt, tarix v ictimai mnasibtlri zr ikinci elmi-proktiki tdbird, sizi bzi maraql .hisslri il tan etmk istyirik

AranNews- rann Daxili Ir Nazirliyinin mdniyyt v idman kompleksind ran-Qafqaz lklrinin .mdniyyt, tarix v ictimai mnasibtlri zr ikinci elmi-proktiki tdbiri keirililb

Bu tdbird universitet cmiyytinin mhur mllimlri v elmi kafederalarnn simalar ran-Qafqaz .mnasibtlrinin keyfiyytini analiz edibl
.Bu mtlbd sizi o elmi simann hmin tdbird etdiyi xnn bzi maraql hisslri il tan etmk istyirik

:ran mvzusununyeni dn irli srlmsi

Bir ne 10 illikdn sonra lk daxilind ran mvzusunun ortaya atlmas tz bir mvzu olmur. lbtt ran mvzusu qdim bir mbahis olsa da hr bir myyn dvrd sasn o dvrn tlbri nvr alaraq diqqt .mrkzind olaraq izah edilmidir
ran vvldn mdniyyt sahsind nml bir lk olaraq diqqt clb etmidir. Htta kemi dvrlrdn bu lknin mahiyytinin tantdrilmas istiqamtind dzgn addm atlmamdr. Ona gr d ran haqda nzri bir .mbahisy daxil olmaq imkan zif olmur
Hr nd kemi mnblrimiz bir sira diqqt clb edn mqamlar daxil olmur. Lakin son dekada xsusi il d son illr rzind ba vern hadis v olaylarn nmni nvr alaraq yenidn ran v bu lknin elmi .bir nzriyye ehtiyac olmas bard dqiq elmi bir mbahisy ehtiyac var

:ran haqda strateji mbahis

Burada srf tarix, mdniyyt v siyast mvzusunun zrind dayanmaq istmirm. Shbt strateji mbahisdn gedir. Hazrda ran il bal iki hadis formalamaqdr. Biri ran srhdrlindn knarda v .o birisi is lknin daxilind formalamaqdr
Bizim hazrk siyasi srhdrlrdn knarda ran il bal artq byk ran mdniyyti v sivilizasiyas il laqdar .nml hadislr formalamaqdr
Bir trfdn son vaxtlar lknin rq v Qrb mntqlrind yeni qvvlr peyda olublar. ki trfdn ran mhasiry alan sz gedn qvvlr rann mlum v and imi dmnllridir. Bu dmnlr glinc ran il ilrin zati mnyi .eynidir
Son dekalarda regionda ba vern hadislr dqiq oladmz olaylar onda hardan mn alr?
.Bunlar n drcd ran slam Respublikas xalq ya slam mmti n thlk mnbyi ola bilrlr
Sz yox ki slam inqilabndan sonra bizim regionda strateji hmiyytli mvzularla bal vahid dnc .meyarmz, sasn mmti meyar olmur
Hesab edirik ki regiondak oxluqlarn knarnda mmt deyiln vahid bir meyar mvduddur. Bu zdn biz regionda zmzn btn siyasi dyrlndirmlrimizd mmt birliyin nvr almal v tyin edici amil .kimi bu mvzunu diqqt mrkzind qrar vermliyik
gr tn 10-20 ild xsusil d Sddamn rana qar mharibsi ardnc yaanan bzi hadislrin mahiyytini dzgn drk etmsk d ancaq tdrin regionda digr olaylarn formalamaqda olmasn yani drk .etdik v bel bir nticy gldik ki ran corafi baxmdan xeyli irililyibdir
gr bel bir vziiytd o mbahisy daxil olsa v onun barsind danmaq istsk onda mtlq mvzunun sas mevrindn uzaqlaacaq. N is yeni qvvlrin peyda olmas az-ox gstrdi ki ran znn strateji .maraqlar v mbahislrini vvlki triflrin sasnda qrar ver bilmz

:rbistan rana dmndir

Hazrda dm ran hrtrfli bir hcumun hdfn tu almaq istyir. Regionda Sudiyy rbistannd tdrin

rana qar dmn evrilmsini v bir sra mhm lkri birbaa ya dolays kild rana qar thrik etmk istmsini drk etdik. Bu zdn o myyn fkatlar nwr alaraq bu nzriyyni mdafi etmk olar. rbistan tn dekadada xsusil d ran baa dmdn ran hakimiyti il dmnilikd olub v bzi dvltrlri d rana qar .thrik etmidir

:rbistan dvlet deyil

Mn bir vtnda olaraq aq kild bunu byan etmk istrdim ki rbistann bu gnk liderlri mntiqi drk etmir v artq avanturist hrktrl l atrlar. Bel ki ranla bal tutduqlar dmnilik mvqelrind el bir qvvlri azad etmy tbbs gstrdilr ki, bir gn artq o qvvlrin rbistani bataqla srklycklrini bel tsivr .etmirdilr

lbtt ran o szgedn qvvlrin fisadlarnn qarasn almaq v znn mdafi etmk qdrtin malikdi. Lakin .bunun mqabilind rbistann rhrlik etdiyi ksr rb lkri n bel bir imkan ox zifdir Baqa szl desk o qvvlrin rana qar thlksi rbistala mqayisd zifdir. Ona gr ki rbistan dvlet .deyil amma ran dvletir

:rbistan v xalq mslsi

.rbistan hkumt kabinetin malik deyil. Ancaq ran hmi myyn bir dvl v xalqa malik olmur rbistan lap az namlum bir vaxta kimi bir xalq deyil. rbistan trfindn maliyyln l-Qaid gruplamas rann rqind ran n ciddi bir thdid mnbyi hesab olunur. Bundan savay rann Qrbi srhdrlind D qvvlri R n byk bir thlk mnbyidir. Biz namlum vaxta kimi ata bilcyimiz addmalrla bel ziyanlarn qarasn ala bilrik. Bununla yana lknin rq-qrb srhdrlini nec mhafiz etmyi d drk ed bilrik.rann cnubunda yerln rbistan da az-ox nfuz tsirin malik lkrdn biri kimi ortada ola bilr. Fars Krfzi mntqsind rbistann bzi axlri olub. Ancaq Sudiyy rbistan v bu lk siyastilri haqda dandmz szlr mvafiq olaraq bir ne yardm ada v bir ne yeni qurulmu lkni ehtiva edir .ki myyn bir hadis ucbatndan o lkr bir gec rzind zavala uraya bilrlr

:imal srhdrlrd mdniyytli rann izlri

rann imalnda frqli bir vziyyti mahid edirik. in srhdrlindn tutmu hazrk raqn myyn hissrlri mdniyytli byk rnan bzi hissrlinin tsiri altndadr. Lakin SSR hakimiytinin dalmas prosesi .baa atandan sonra Sovet ttifaqdan mstqillik qazanm lkrl laqlr qura bilmdik .O dvr dmn qedy etdim ki biz ikinci df olaraq rann qdim mntqlrini itirdik ran-Rusiyann cnub srhdrlindn aralda yerln blgri nwr alaraq demk olaraq rann imal lkrlindn .bir oxu mdniyytli byk rann bir hissi sayrlar rann bzi hissrlri hl d orada qrar tutub. gr biz frqli siyast v mvqelr tutmaa nail olsa idik blk d .ran, Rusiyann srhdrlind byk bir mntq yaratm olard

:Qafqaz "tarixi ran" n byk hmiyyti var

Qafqaz blgsi byk mdniyytli ran n byk hmiyyt dayr. Bugnk mvcud srhdrl, mdniyytli ran srhdrlini tkil edir v hazrk ran srhdrlri haqda he bir razi mlkiyyti zr iddia yoxdur v olmayacaq da. Lakin byk mdniyytli ran srhdrlri vldn mcud olan srhdrl olmur. Gnr mvcud vziyytd biz rann imal v Rusiyann srhdrlri yaxnlnda olan lkrl mtrk bir bazann yaradlmas istiqamtind aktiv siyast yrd bilrik. gr regionda zmz mdafi etmk istyirsk artq mnasibtlr meydana qdm qoymalyq. Qafqaz blgsi onlarla mnasibtlr daxil ola bildiyimiz n uptimal .bir regiondur

:ran-Trkiynin dolaq mnasibtlri

Msl sad v adi bir msl deyil. Msln tarixi baxmdan rann Trkiy il mnasibtlri dolaq olmur. ranRusiya savalar Mrut inqilab v htta ondan sonrak vziyytd bel mnasibtlrin dolaq v mrkkb olmasn drk etmiik. Lakin Trkiyd ba vern olaylar ran razisind formalaan hadisrlr tqribn .laqlidir

Trkiy xlaft dvrnn baa atmas fakt n z r alaraq yenidn baqa yollarla v mnasibtl o xlifili .vziyytini brqrar etmy can atr ran siyastilri bu siyasti yeni Osman siyasti adlandrrlar. Hesab edirm ki rdoan kimi bir siyastinin oyunbazqlarann mahiyytini dzgn drk ed bilmrik v onun Osman-slam xlaftini yenidn brqrar etmk istiqamtind sy gstrmsini tsivr edirik . Mn bel bir fikiri yanl hesab .edirm

:rdoann siyasti mlubiytl zck

rdoann plan dini baxmdan mvffqiyysizliy uramaqdadr. gr milli baxmdan uurlu olsa onda byk bir trk blgsi yaratmal olur. Lakin onun mahiyyti frqlidir. Hazrda Trkiy universitetlrindn bir qrupunda katibliy bnzr bir ey yaradblar. slind bu da byk bir trk yekdilliyi yaratmaq n rqi .Avropann srhdrlindn tutmu inin Trkstan srhdrlini ehtiva edck ?Dourdan da n n bu msl bizim n bu qdr hmiiyyt ksb edir Trkiy rann hndvrind byk bir trk imperiyas yaratmaq istyir ki bu yolla rana bir zrb endir bilsin. lbtt hazrda bu ml tin bir ivdir. nki mxtlif separat qruplar v mrkzdn knar qvvlrin daxilind iddia etdillri faktlara rmn bel bir ey mvcud deyil. Ona gr ki regiondak mdni dillrin .say azdr

:Zngin Fars dili masir dnyann qdim dili

.Fars dili dnyann zngin, mhm v qarla dillrindn biridir Yni biz 1000 il bundan ncdn farsca danr v farsca yazr. Ona grdir ki yaln bel bir dillr byk .mdniyytli dillr evrilibl Trk dili standart meyarlara malik deyil v mvcud vziyytd myyn meyara malik ola bilmz. Siz gr ran Azrbaycandan keib v o taydak srhdrlri o cmlnd Trkiy srhdrlini arxada qoyasz .dnyann digr dillrini mtlq drk ed bilmycksiniz Trkiy standart bir dil tqdim etmk istyir. Ona gr d Trkiy universitetlrindn biri bu plan daxil etmy sy gstrib. slind Trkiy bu yolla zbk. Qrxz, Trkmn v digr dillri artq Atatr dvrnn mhsulu .olan myyn bir dil yaxnladma qarya mqsd qoyub. Bu bizim n son drc thkli dyrlndirilil Bizc slam xalqnn yenildirilmsi zr sylr nticsizdir v mxtlif arqomentlr ucbatndan uurlu alnmayacaq v bu yolla tdrin meyar bir mdniyyt v dili yaratmaq v rvac vermkl byk trk .imperiya formaladma istyir

:ran kifayt qdr gel bir dvltdir

lbtt gr bu hadis ran srhdrlindn xaricd yaansa idi onda bizim n bir o qdr thkli olmazd. Formalaan hadislr baxmayaraq iran btn dvlrd milltilik, tarix, hmrylik v gcl dvltd kimiin malik olmur. Lakin bu df qrzli qvvlrin nsrlri ran razisind byk Trkstan ideyasn .formaladma istyirlr Biz indiy kimi bu mvzuya dqiq olmamq v lk daxilind n kimi thklrin yaanmaqda olmasn dzgn drk ed bilmmiik. N is ran razisinin bzi mntqlrind biz qar bel thkni grmmzliy vurmaq .olmaz nki bu ran razisinin yekdelliyi n zian verici ola bilr

:ran milli bir dvltdir

Mvcud raitd ran layihsiel bir siment deyil ki strukturadak atlar onun kmyi il doldurak v ya brkidk. ranla bal dncmiz vacibdir. 30-40 il bundan ncy qdr mediyalarn bir oxu hakimiytin ixtiyarnda idi. Lakin hazrda bu inhisar hakimiytlin ixtiyarndan xaric olub v onun mhafiz edilmsi mmknsz olacaqdr. Sz yox hr bir hkumt ya milli bir dvltdir yadaki milli .birhakimiyt deyil. ran dvltdi bir milli dvltdir. rbistan da milli olmad n milli dvltd deyil Milli hkumt milli maraqlara malik olur v z dvltilik mntiqi v hakimiytini sasn hakimiytin .banda qar tutan xs srr v qbul etdirir

ran myyn bir nzriyy ehtiyacldr

Mn rann myyn bir nzriyy ehtiyacl olmas haqda z ideyamn zrind dayanram. Yn d deyirm ki gr biz bel bir nzriyy malik deyildiks v onun zruriliyini hiss etmirdiks mtlq sbbsiz deyildi. Ona gr ki regiodna yaayan strateji mnasibtlrd sas olaylar dqiqldir bilmir v o .mnasibtlri dzgn kild analiz ed bilmirdik

ran z myyn bir nzriyy idi. Hazrda is msl son drc vaciblib v regionda formalaan olaylar v .hadislr bhrann rann zrrin drinlmsi mmkndr

Regionda vziyyt son drc grgindir. Bu durum gn-gndn genilmkddir. Ona gr d o bhranlarn .hr biri bizim milli hmryliyimizi v razi btvlymz ciddi bir tcavz v msibt zldir bilr

Milli hmryliyi qorumaq, milli tarixi maraqlar mhafiz etmkdn asldr: gr bu bhrann rann milli maraqlarna qar fsadlarnn azalmas bard dnrk s onda artq Qafqaz blgsind mdni- .maraqlarmzn bir hissini ehtiva edn bir sra vacib mqamlara dqiq olmalyq

rann bu glglrd bir ne dostu var. Ona gr biz bu blgd mdni iqtisadi v siyasi qtblrdn birin evril bilrik. Bu da bizim n ox vacib msldir. Biz bu hdf nail olmaq n hr eydn vvl milli hmrylik v .yekdilliyin yaranmas n lverili zminlr yaratmal v onu mhkmIndirmliyyik

slind milli tarixin srmaylri v maraqlarnn qorunmas prinsipini nqr alaraq milli hmryliyi mhafiz etmk lazmdr. lbt R-n tarixi bir hmrylikl bal yteni perspektivi olaraq drk etmliyyik. .Sonra da ibtidai mktblr, orta mktblr v universitetlr daxil etmliyyik

Tbatbai cnablrl bel bir vziyytd rbistan rejimi, D v l-Qaid qruplamalarnn zavala uramas faktlarn nqr alaraq deyib: D v l-Qaid kimi qruplarn yaamayacaqlar. lbt Sudiyy rbistan onlardan qabaq mlubiytyl zck. Ona gr ki daxili mslr v olaylar artq rbistan rejimi .siyastilrini giriftar edck

Regiondak grginlik davam etmkddir. Onun fsadlar milli hmryliyimiz xll gtir bilr.gr bu kritik vziyytdn kemk istyiriks v rann uzunmdtli maraqlarna xll gtirilmmsi haqda dnrks onda .siyasi v strateji maraqlarmzn mnyin dqiq olmalyq

.slind biz milli hmrylik prinsiplrini nqr alaraq yolu artq hamarlayrqr

gr milli hmryliyini kmyi il yenidn R- tarixi bir vhdtd il bal yeni bir dnc kimi drk etmk istyiriks onda onu orta mktblr v universitetlr svq etdirmliyyik. Biz bu gn kimi thsil sistemindn ya universitet sviyysind onu hyata keirmy nail ola bilmmiik. Biz rann razi btvlyn qorumaa vzifliyyik.Ancaq onda daha vacib msl d mdniyytli ran mhafiz etmkdir. nki biz o byk trkibin kiik bir parasyq. Byk mdniyytli ran bu msuliytyi bizim ryimiz qoyub ki D v l-Qaid kimi qruplamalar elc d rbistan v Trkiynin byk trkstan kimi qvvlri qarsnda vtini mhafiz ed v .qoruya bilk

Bu zdn el bir atmosfer yaratmalyq ki o qzl tariximizd onunla tan olduumuz hadislr yenidn ba vermi olsun. Ntic etibar il demk olar ki "Trk nkrlr v xlaft aparat hmryliyi"-nin .koalisiyasdr ki kemid d ran artq thdid etmidir

Ancaq bu hadis yenidn yaana bilr. Demli byk trkstan, D-in xlafti v rbistan kimi thdidlr hr .bir eydn artq bizim stabilliyimiz v hyatmza qar ciddi thlk hesab olunurlar

Trcmi: Mehdi Frdi

Qaynaqlar: ran v Frhixteqane fqna